

Asia: VN/34876/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikostiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi annetun hallituksen esityksen (HE x/2026 vp) täydentämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sisäministeriö on pyytänyt tietosuojavaltuutetun toimistolta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esityksestä rikostiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi annetun hallituksen esityksen täydentämisestä. Tietosuojavaltuutetun toimisto kiittää mahdollisuudesta lausua esityksestä.

Yleistä esityksestä

Tietosuojavaltuutetun toimisto ymmärtää tarpeen mukauttaa toimivaltaisten viranomaisten tehtäviinsä käytettäviä toimivaltuuksia tekniikan, yhteiskunnan ja turvallisuusympäristön kehityksen myötä.

On kuitenkin todettava, että tiedustelutoimivaltuuksia koskevien ehdotettujen lakien kokonaisuus jää tällä hetkellä vaikeasti hahmotettavaksi sekä esitysten määrän, esitettyjen toimivaltuuksien perustelujen, ja erikoisten rakenteiden vuoksi.

Esitys on hyvin merkityksellinen kansalaisten perusoikeuksien kannalta. Rikostiedustelutoimivaltuuksien käyttö henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella henkilön perustellun oletetun syyllistymisen perusteella vaikuttaisi mahdollistavan monenlaisen tulkinnan siitä, missä tilanteissa toimivaltuutta on oikeus käyttää. On erittäin tärkeää harkita, ovatko edellytykset kaikilta osin tasapainossa siten, ettei kansalaisten oikeuksia rajoiteta esimerkiksi oletetun vähäarvoisen omaisuusrikoksen uhoamisen vuoksi.

Henkilötietojen käsittelystä

Koska nyt kyseessä olevassa lainsäädännössä on kyse henkilötietojen keräämisestä, lakia säädettäessä on otettava huomioon henkilötietojen käsittelyä koskevat periaatteet. Henkilötietoja saadaan käsitellä vain lainmukaisesti ja asianmukaisesti, niitä on kerättävä vain tiettyjä nimenomaisia ja laillisia tarkoituksia varten, niitä ei saa käsitellä näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla ja on varmistettava, että henkilötiedot ovat asianmukaisia ja olennaisia eivätkä ne ole liian laajoja tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään.

Säädettäessä tiedustelua koskevaa lainsäädäntöä tulee tunnistaa se, että henkilötietojen ja henkilötietojen käsittely ovat laajoja käsitteitä.

Henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain (1054/2018, jäljempänä rikosasioiden tietosuojalaki) 3 §:ssä on todettu, että henkilötiedoilla tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön (rekisteröity) välittömästi tai välillisesti liittyviä tietoja. Lailla on implementoitu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/680 luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelystä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäättöksen 2008/977/YOS kumoamisesta (jäljempänä rikosasioiden tietosuojadirektiivi), 'henkilötiedoilla' kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, jäljempänä 'rekisteröity', liittyviä tietoja; tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai välillisesti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten nimen, henkilötunnuksen, sijaintitiedon, verkkotunnistetietojen taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella.

Henkilötiedon käsittelyllä taas tarkoitetaan rikosasioiden tietosuojalain 3 §:n 1 momentin 2 kohdassa toimintoa tai toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai muutoin, kuten tietojen keräämistä, tallentamista, järjestämistä, jäsentämistä, säilyttämistä, muokkaamista tai muuttamista, hakua, kyselyä, käyttöä, tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville, tietojen yhteensovittamista tai yhdistämistä, rajoittamista, poistamista tai tuhoamista.

Kotirauhan piirissä käytettävät toimivaltuudet ja sivullisten oikeudet

Tietosuojavaltuutettu on keväällä 2026 perustuslain 10 §:n uudistamista koskevan hallituksen esitysluonnoksen lausuntokierroksella todennut lausunnossaan, että kotirauhan piirissä tapahtuvista viranomaisen toimenpiteistä säädettäessä on otettava huomioon myös muiden kuin viranomaisen toimenpiteen kohteena olevien henkilöiden oikeudet. Koska mahdollisen muutoksen tosiasialliset vaikutukset aktualisoituisivat vasta kyseisen perusoikeusrajoituksen nojalla annetun lainsäädännön

kautta, ei tietosuojavaltuutettu tuossa vaiheessa ottanut täsmällisemmin kantaa siihen, miten sivullisten oikeudet tulisi suojata.

Nyt kyseessä olevassa laissa on kotirauhan piiriin kohdistuvien toimivaltuuksien osalta otettu huomioon oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin tai 13, 14, 16, 17 tai 20 § mukaiset todistamiskiellon alaiset velvollisuudet ja oikeudet kieltäytyä todistamasta. Todistamiskiellon alaiset tiedot on lain mukaan hävitettävä heti.

Viranomaisen toimenpiteen kohteena olevan henkilön läheisillä henkilöillä on oikeus kotirauhaan, yksityisyyteen ja perhe-elämään. Käytännössä kotirauhan piiriin esitettävien toimivaltuuksien yhteydessä on välttämätöntä tehdä intressipunnintaa, sillä asunnossa muun henkilön oikeutta kotirauhaan rajoitetaan, vaikka tämän henkilön ei ole tekemiensä lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella perustellusti syytä olettaa syyllistyvän rikokseen. Näin ollen kotirauhan piiriin ulotettavien toimenpiteiden toteuttamisessa ei tulisi tehdä arviointia vain sen osalta, onko toimenpiteen kohteena olevan henkilön osalta perusteltua rajoittaa kotirauhaa, vaan tämä arviointi tulisi tehdä myös esimerkiksi hänen puolisonsa osalta. Aiemmin tätä arviointia ei ole jouduttu tekemään, sillä kotirauhan piiriin kohdistuvien toimenpiteiden ei ole katsottu olevan sallittuja. Tämä on suojannut myös sivullisia henkilöitä viranomaisten puuttumiselta kotirauhaan.

Rikosasioiden tietosuojadirektiivin ja rikosasioiden tietosuojalain näkökulmasta tietojen kerääminen ja tallentaminen ovat henkilötietojen käsittelyä. Kun tietoja kerätään kotirauhan piiristä, on hyvin mahdollista, että käsiteltäväksi tulee myös erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, kuten seksuaalista suuntautumista tai vakaumusta koskevia tietoja. Tällaisten tietojen käsittely on sallittu vain, jos se on välttämätöntä. Muiden tietojen käsittelyn on oltava tarpeellista.

Vaikka todistamiskiellon alaiset tiedot hävitettäisiin heti, on niiden kerääminen jo henkilötietojen käsittelyä, joka edellyttää rikosasioiden tietosuojalain mukaista tarpeellisuus- ja välttämättömyysarviointia. Tietojen jälkikäteinen poistaminen on siis yksi jälkikäteinen suojakeino, mutta sillä ei voida ohittaa käsittelyn välttämättömyys- ja tarpeellisuusvaatimusta. Käsittely tulisi suunnitella siten, ettei tietoja käsitellä turhaan.

Esityksen perusteella ratkaisun kotirauhan piiriin kuuluvista toimenpiteistä tekee tuomioistuimien. Jotta tuomioistuimella olisi mahdollisuus ottaa huomioon myös muiden henkilöiden kotirauha, sillä tulisi olla asiaa ratkaistessaan tietoa siitä, miten toimivaltuus mahdollisesti vaikuttaa sivullisiin henkilöihin. Puuttumiseen kynnyksen tulisi olla korkea ja sen tulisi perustua myös arvioon mahdollisesti asiaan täysin osattoman henkilön perusoikeuden ydinalueelle kuuluvan oikeuden rajoittamiseen suhteessa toimivaltuuden perusteluna olevaan toimintaan.

Tietosuojavaltuutetun toimisto kiinnittää huomiota myös siihen, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n mainitseminen tietojen välittömän poiston syynä ei kata tilanteita, joissa saman

asunnon jakavilla henkilöillä ei ole laissa säädettyä lähisuhdetta. Esimerkiksi toimenpiteen kohteena olevan henkilön kanssa samassa asunnossa asuvan henkilön oikeudet jäävät tällöin ottamatta huomioon, vaikka valvonta kohdistuisi myös hänen yksityisyyteensä, kotirauhaansa ja perhe-elämäänsä.

Esityksen 42 d §:ssä säädetään, että tietolähteen turvaamisesta ei tarvitse ilmoittaa sivullisille. Esityksen pykälä kohtaisissa perusteluissa on todettu, että tietolähteen turvaamiseksi tehty valvonta voi kohdistua myös muiden henkilöiden kotirauhan piiriin katsottuihin tiloihin, kuten rappukäytäviin. Jatkovalmistelussa esityksessä tulisi harkita viittaamista henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa annetun lain 28 §:ään, jossa säädetään rekisteröityjen oikeuksien rajoittamisesta.

Valvontatoiminnan resursointi

Annettaessa nyt kyseessä olevan kaltaisia toimivaltuuksia viranomaisille on huolehdittava siitä, että näiden toimivaltuuksien käyttöä valvovat toimijat resursoidaan riittävällä tavalla. Esitykset ovat merkittäviä, ja niiden soveltaminen vaatii osaavaa henkilöstöä, jolla on mahdollisuus irtautua kiireellisen asian käsittelyyn. Yksin asian määrittäminen kiireelliseksi ei tällaisessa tapauksessa riitä.

Etukäteisen ja jälkikäteisen valvonnan tarkoituksena ei ole ainoastaan yksittäisten toimivaltuuksien käytön valvonta, vaan myös yhteiskunnallisen luottamuksen ylläpitäminen viranomaisten toiminataan.

Tietosuojavaikutuksien arviointi

Täydennysesitykseen olisi perusteltua lisätä tietosuojan vaikutusten arviointia koskeva osio, sillä esitetyt tiedon keräämistavat lisäävät käsiteltäviä henkilötietoja ja eri ryhmiin kuuluvia rekisteröityjä.

Piispanen Sami
Tietosuojavaltuutetun toimisto